

ԶՈՒԽՐԱ ԵՐՎԱՆԴՅԱՆ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԻ ԻՆՔՆԱԿԵՐՊՈՐԱՎՈՐՄԱՆ ԵՎ ԺԱՄԱՆԱԿԻ ԸՆԿԱԼՄԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՅԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆԸ *

Բանալի բառեր՝ պայմանականություններ, ինքնահատուկ, խորաշերտեր, գաղտնագրեր, արտածումներ, ներքնաշխարհ, կանխադրույթ, նախանշված:

Բանաստեղծների անկրկնելիությունը պայմանավորվում է նաև նրանց ապրած ժամանակների անկրկնելիությամբ: Վարդան Զակոբյանի ապրած ժամանակները աննախադեպ չեն իրենց պատմական անցուդարձերի ներպահած բուն բովանդակությամբ, բայց առանձնահատուկ են ոգեղենությամբ ու դրանից սկիզբ առնող տարաբնույթ բռնկումներով:

Խռովքոտ ժամանակների այդ բռնկումները, իրենց մեջ առած ազգային հոգեցնցումների, քաղաքական կյանքի անվերջանալի թվացող վերուվարումների անհանգստություններն ու ցավերը, ինչպես և արյամբ վճարվող հաղթանակների պարզևած զգացողությունները, թելադրում են համազգային կենսակերպի ընկալման նոր մշակույթ, մանավանդ որ «մենք լավ գիտենք միասին զոհվելը, // միասին ապրելը դեռ չենք սովորել»*:

Ժամանակներն են ծնում իրենց կերտող-կերպարավորողներին՝ նրանցից վերուստ տրված առաքելությամբ առանձնացնելով շնորհյալ տաղանդավորներին, որոնց շնորհիվ և որոնց միջոցով էլ հնարավորություն են ստանում չորուցամաք ժամանակացույց-պատմագրքերից դուրս մի ուրիշ կյանքով, ուրիշ չափումներով գոյավորվելու և գնահատվելու:

Անկասելի ժամանակավազքի մեջ օր օրի «փոքրացող» աշխարհը դառնում է աննախադեպ հասանելի, և աշխարհաճանաչողության գլխապտույտ արագընթացի մեջ փոխվում են ժամանակի և տարածության ոչ միայն հասարակական, այլև անհատական ընկալումներն ու չափումները: Ավելի զգայուն են դառնում հատկապես արվեստի մարդիկ, երևի թե պոետները՝ առավելապես («Ես կորցրել եմ ժամանակի // չափումները և հայտնվել մի // վայրում, որը գտնվում է ամեն // մի տարածությունից դուրս» («Ալյընտրանքային ժամանակ ու տարածություն»), «Ինձ միշտ արևային ազդակներ է հղում // մի ծաղիկ, որի հասցեն չգիտեմ. սա // տիեզերական // իմ հաղորդությունն է: Եվ՝ ժամանակը» («Ինքնահարցում»): Զետաքրքիր է և **տարածության** բանաստեղծական ընկալումը. «Զեռուն վայր է, որ մշտապես ստեղծում ենք ինքներս, // այնտեղ հասնելուց կամ չհասնելուց առաջ, // մեզնից, անշուշտ, ինչ-որ մաս կա մեր հեռվի մեջ» («Դիտումներ»):

Իրականության գեղարվեստական իմաստավորումը, իրերի և երևույթների գաղափարա-զգացական գնահատումները յուրաքանչյուր ստեղծագործող կա-

*Հոդվածն ընդունվել է 20.01.2018թ.:

Հոդվածը տպագրության է երաշխավորել Բ.Գ.Դ. պրոֆեսոր Հ. Մուսայելյանը:

տարում է ինքնակերպ: Իրենց ստեղծած իրական-անիրական աշխարհի համար բանաստեղծներն ավելի շատ են օգտվում տարածաժամանակային այլընտրանքային չափումներ սահմանելու հնարավորություններից, քանի որ անպարփակելի են նրանց արարման միջոցի՝ բանաստեղծական խոսքի հնարավորությունները. մեծապես նրանց է տրված «յուրաքանչյուր բառի տակ թաքնված միտքը, հոգին խոսք դարձնելու» կարողությունը (քաղված է Վահրամ Փափազյանի խոսքից): (1) (Հետաքրքիր է բանաստեղծական խոսքի վերաբերյալ անցած դարի ֆրանսիացի բանաստեղծ, արվեստի տեսաբան և քննադատ Պոլ Վալերիի հայեցումը, թե այն խոսք է, որ «ներկայացնում է միայն բացակա կամ խորապես ու գաղտնաբար ապրված բաներ. արտասովոր խոսք, որ կարծես ստեղծվել է մեկ այլ անձի և ոչ թե ասողի կողմից ու հղվում է մեկ ուրիշին և ոչ թե լսողին: Մի խոսքով՝ դա լեզու է լեզվի մեջ»): (2)

Վարդան Հակոբյանի՝ իրերի և երևույթների բովանդակության մասին դատելու արտասովոր ունակությունների շնորհիվ նրա բանաստեղծական ժողովածուներում կենսավորվում է գեղագիտական մի աշխարհ, որտեղ, հրճաք ժամանակի ու տարածության բանաստեղծական կերպարավորման ու գնահատման, հանդիպում ենք ինքնակերպարավորման յուրատիպ դրսևորումների. իր իսկ խոսքով՝ քարտեզներին չի դիմում իր ճանապարհին, // ոչ էլ նշաններին երթևեկության, // բանաստեղծությունը դրանք // չարտել է մի կողմ՝ վաղուց, շա՛տ վաղուց: *Ինքը* // առաջնորդվում է հոգու // սլացքներով (*ընդգծումով դիմափոխությունը մերն է Ջ.Ե.*):

Գեղագիտության մեջ, գիտենք, կա նաև ձևի և բովանդակության շեղում հասկացությունը. երևույթը հաճախդեպ է հակոբյանական խոսքում: Մանրակրկիտ դիտարկումների դեպքում կարելի է առանձնացնել ձևի և բովանդակության շեղումներով ստեղծված գեղարվեստական պատկերների մեծաքանակ մի ամբողջություն ինքնօրինակ, անկրկնելի: Իրենց օրինաչափ հատկությունները կորցրած այդ պատկերների արտառոցությամբ ստեղծվող բանաստեղծական իրականությունը, ի դեպ, ունի սադրիչ գրավչություն: Ստեղծվում են դրություններ, ընկալման վիճակներ, որոնցում խոսքերն անջատվում են բանաստեղծական տեքստերից, և պատկերների խորքում տեքստ փնտրող ընթերցողը հայտնվում է հեղինակի թելադրած արտասովոր խոսքի, բառ-պատկերի, պատկեր-ասելիքի իր չափումներն ու սահմանումներն ունեցող պոետական աշխարհում, որտեղ ոչ սովորական ընկալում-չափումներով է մատուցվում ոչ միայն գեղարվեստական տարածաժամանակը (քրոնոտոպը), այլև հիմնականում գեղագիտական համատեքստում են ընկալվում ասելիքն ու հուզագագացական ապրումները: Այդ աշխարհում «*Հորիզոնը սկիզբ է առնում մի հատիկ ծաղկից*», «*Հեռուն մտել է թիթեռի թևերը*, // *հեռուն գլխահան է արել թիթեռին, մինչդեռ մեկ օրվա*, // *նույնիսկ մեկ դարու ճամփա չէ հեռուն*», «*Եվ հասնել չկա՝ որքան էլ գնաս*, // *իսկ ով «հասնում է», կասկածելի է, «նա ունի՞ հեռու*», «*Մայրամուտը սկսվում է այնտեղ, ուր վերջանում է հեռուն*», *իսկ «Իրիկունն իր շեմին // կանգնել-քարացել է», և... «Կյանքը ճեպագրույց է անհայտի հետ*»:

Թերևս դիտարկված առանձնահատկությունն է թելադրում նաև գեղարվեստական խոսքի արտահայտչամիջոցների՝ բանաստեղծի գերադասած ընտրանին: Բանաստեղծական ամենաաչքառու պատկերավորման միջոցները, որոնք հաճախդեպ են Վարդան Հակոբյանի պոեզիայում, պարադոքսն ու առաջին հայացքից տարօրինակ թվացող, իմաստային նուրբ երանգներով խոսքն արտահայտիչ դարձնող արտահայտություններն են, որոնք երբեմն անցնում են ինքնահատուկ

անսպասելիության սահմաններից էլ այն կողմ («Ցավից ազատվելու միակ միջոցը ցավի // մեջ մշտապես ներկա լինելն է», «Ես ոչ մեկի մոտ անկեղծ չեմ այնքան, // որքան մենակության հետ», «Քարի // ծաղկումը, դա՛ ես եմ», «Իմ ընթացքը ճանապարհ է՝ // վերջակետից հետո», «Ճանապարհի հետ հանդիպում եմ միայն // այնտեղ, ուր հասնում եմ»...): Հակոբյանական խոսքին հատկապես առանձնահատուկ արտահայտչականություն են հաղորդում առատորեն գործածվող խտանութերը, ինքնատիպ ձևակերպումներով խոհ-մտածումները («Մարդը միշտ խլված է իրենից: Տխրությունը // մարդուն վերադարձնում է, // դարձնում է այնպիսին, ինչպիսին նա // ծնվել է մորից», «Ես սիրում եմ ժամանակի և տարածության հեռավորությունը, որ // ազնվացնում է ոգին, որ // սիրո մեջ հայտնաբերում է անգամ սեր, և, // ով գիտե, գուցե և մի կարևոր բան, որ մենք չգիտենք», «Ես այնքան հույսեր էի կապում վաղվա հետ, // մինչդեռ պարզվում է, որ // ժամանակի մեջ «վաղը» գոյություն չունի», «Հեռացող // յուրաքանչյուր վայրկյան իրենով է // սկսում հավերժությունը»...):

Պետք է ասել, որ բանաստեղծի աշխարհայացքային կանխադրույթը գոյավորող ազգային կողմնորոշիչները, ներաշխարհային գունդերագների առատությունն ու ինքնահայեցումների խորաթափանցությունը տարարտահայտումներով ընդգծվում են նրա թե՛ չափածո, թե՛ արձակ գործերում, հարկավ, առավելապես՝ չափածոյում, որտեղ դրանք ինքնատիպ պայմանականություններով առանձնակի կենսականություն են ձեռք բերում: Մեծ մտածող, պոեզիայի նրբաճաշակ գնահատող Գրիգոր Գուրգադյանը, ըստ որի առանց պոեզիայի մարդը չի կարող ապրել, գրում է. «Մարդու, իրական աշխարհում ապրող իրական մարդու ներքին էությունը մի հսկա պայմանականություն է, տեսակ-տեսակ պայմանականությունների մի ամբողջ աշխարհ: Մարդու վրա պայմանական լեզվի ազդեցությունը շատ է մեծ, այն չի կարող փոխարինվել ոչնչով, այդ պայմանական լեզուն, այդ աբստրակցիան, քողարկված առօրյա պրոզայով, մշտապես է նստած նրա ներսում...»: (3) Պոեզիան՝ պայմանականությունների այդ գունագեղ աշխարհը, ինքնահատուկ պայմանական լեզվով կարողանում է արտահայտել «այն ամենը, ինչը մարդկային է՝ ներքնաշխարհը, հոգեկան տվյալաճառ, տարուբերումներ, խնդություն, ուրախություն, այլևայլ տրամադրություններ»։ «պայմանական լեզվի ներքին պահանջը հատուկ է բոլորին, դա կենսաբանական պահանջ է, կապված չէ մարդու անհատական հատկությունների հետ...»: (4) Թերևս մեծանուն խոհագրող՝ շեշտադրումով առանձնացրած այս հատկանիշն է պոեզիայի համար գերաշնորհ տեղ ապահովում արվեստների շարքում:

Նշենք, որ յուրատիպ ու հետաքրքրական է Վարդան Հակոբյանի ընտրած «պայմանականությունների լեզուն»։ այն, անշուշտ, պայմանավորված է նրա պոետական համակառուցով, որի գոյավորումը, անընդհատ որոնումներով ուղեկցվելով հանդերձ, վաղուց կայացած իրողություն է՝ իր յուրօրինակ ամբողջականությամբ («Իմ հեռուն // բացարձակորեն իմն է և ես իմ // ճանապարհին չեմ հանդիպում այլ // ճանապարհների»)։ Ավանդական միջավայրում կյանք առած այդ պոեզիան կարողացել է հատել ընդունված սովորականի սահմանագծերը («Գրելու ժամանակ գրիչս թղթի սահմաններից // դուրս է գալիս մեկ-մեկ, և ես // շարունակում եմ գրել անսահմանության մեջ՝ // փրկելով օդը վերահաս ճահճացումից» («Փրկելով օդը վերահաս ճահճացումից»))։ այն անընդհատ նոր ծիրեր է բացում իր համար՝ ընտրելով, ինչպես արդեն նշել ենք, պայմանականություններով խոսելու ինքնահատուկ լեզու։ Այդ լեզվի պատկերային համակարգի առանձնահատ-

կույթյունները դիտարկելուց և դրանց նրբություններին հնարավորինս հասու դառնալուց հետո ես հասկանում պոեզիայի պոետական բանաձևումը, թե՛ «Աշխարհում, բանաստեղծությունից բացի, // ամեն ինչ բանաստեղծություն է. ահա թե // ինչ է պոեզիան»: (5) Պոեզիայի այս ինքնօրինակ սահմանումը, հարկավ, բխում է բանաստեղծի՝ աշխարհի մասին ունեցած գեղագիտական զարմանալի գունագեղ պատկերացումներից, խոհափիլիսոփայական ներհայեցումներից ու զգայական յուրատիպ ընկալումներից: Այդ աշխարհում ամենայն գոյը ներկայացնող գաղափարները արժեփոխումներով են, իրերի, երևույթների համադրում-զուգորդումները տարբեր կերպերով են: Այնտեղ «լեռան գազաթները հավքերի հետ // ծախրում են երկնքում», «թռչուններն իրենց կտուցին մի կտոր հեռու են բերում», «հավքերը անգամ ամպոտ օրվա մեջ արև են տեսնում», «հեռավորության ճերմակ վարագույրները // բռնկվում են խելագար բոցերով անհայտի»... և «ժամանակն ուտում է ինքն իր վայրկյանները»... Այսպես կարող ենք բազմաթիվ տողեր մեջբերել, և դրանք կլինեն բանաստեղծի տեսած աշխարհի պատկերը ներկայացնող վրձնահարվածների մի չնչին մասը միայն: Բանաստեղծին շրջապատի աշխարհը տրվում է շռայլորեն, և ոչ միայն նրա պոետական էության առանձնատեսակից, այլև մարդ-կառույցից է կախված, թե նա ինչպես է ընկալում, ամրագրում իր գիտակցականում և վերապատկերում տեսած-զգացածը, և, որ ամենակարևորն է, ինչ վերաբերմունք ունի բառի նկատմամբ: Հետաքրքիր է Մալլարմեի՝ մի առիթով Դեգային ուղղված խոսքը, թե՛ «Գաղափարներից չեն սարքում բանաստեղծությունները, այլ՝ բառերից»:

Բանաստեղծի ստեղծած գեղագիտական աշխարհի շաղախը, հարկավ, բառն է՝ բառ-պատկերը: Վարդան Հակոբյանը հաճախ է բառը վերածում առեղծվածի: Ասես փորձության է ենթարկվում ընթերցողի զգայունակությունը, երբ մտահայեցողական ճանաչողության դաշտում հանդիպում է իր իսկ կողմից բազմիցս անկաշկանդ գործածված, երբեմն շատ սովորական դարձած բառի անսպասելի դիմադրությանը. բառը պարտադրում է իր մեջ տեսնել, փնտրել առժամանակյա գործառնություններից դուրս մեկ այլ գործառնությո՜ւն. այն նոր իմաստավորումով վերածվում է բանաստեղծի վերացական մտքի մարմնավորման միջոցի:

Իրերի, իրողությունների ու երևույթների այլատեսական-այլաբանական ընկալումները փոխում են բանաստեղծի՝ տարածության և ժամանակի չափման ընկալումները. դրանք էլ իրենց հերթին բերում են բանաստեղծական բառ ու խոսքի զարմանալի ձև ու կշռություններ, և ինչպես Բրունո Շուլցն է ասում. «Ամեն անգամ, երբ գործնականության խստաշունչ հրամայականները ինչ-ինչ պատճառներով թուլանում են և ճնշումից ազատ խոսքը թողնում են ազատ, վերադարձնելով վաղեմի իրավունքները՝ նրան մեկեն համակում է ետդարձի տենչը, և բառը ձգտում է վերականգնել նախկին կապերը, վերադառնալ դեպ իմաստի լիությունը: Բառի այդ տենչն առ հարազատ օրրանը, նրա կարոտն առ վերադարձ, դեպի բառային նախահայրենիքը զգալի, տեսանելի-շոշափելիի չափ կայացած իրողություն է: Բանաստեղծը, որ չի ուզում՝ «բառը դառնա մահապատիժը մտքի», բառի բազմաթիվ բանաձևումներ ունի, բոլորն էլ ինքնատիպ: Այն, «որ վեհափառն է միակ և առաջնորդը համայն լռության», նրա պոեզիայում մեծարվում է ամենայն ակնածանքով, իմաստախոսություններով, խտամտքերով: Ահավասիկ. «Քո բառը քո մակույկն է,

որ երբեք // ափ չի հանելու՝ // եթե նրա մեջ դու չես», «...Համոզված եմ, ծննդավայրս // այն բառն է լինելու, որ // դառնալու է ինձ ափ հանող իմ միակ նավակը», «Բառը լույսի համար հասունացնում է // մութը», «Բառը փախուստ է այն ամենից, // ինչ մենք, ներեցեք, ուզում ենք ասել», «Յուրաքանչյուր բառ դիրք է, ոչ թե... ապաստան», և ի վերջո՝ «Բառը խնդրում եմ գրել այնպես, // որ իր գրվելն ինքը չիմանա, // չիմանա և իր ընթերցվելը // (թեպետ բառն ընթերցողին զգում է)»:

Մեջբերենք Բրունո Շուլցի՝ պոեզիայի մասին ասված խտամտքերից ևս մի հատված. «Պոեզիան ընթռնում է կորուսյալ նշանակությունները, բառերը վերադարձնում է նախնական տեղը, համակցում է դրանք, ենթարկվելով իհն իմաստին: Բանաստեղծի խոսքն ինչ-որ կերպ հիշում է իր ճշմարիտ էությունը, ծաղկում և զարգանում է առանց պարտադրանքի, իր իսկ օրենքներով, վերականգնում է վաղեմի ամբողջությունը»: (7) Պակաս չէ իր բնորոշիչ խորիմաստությամբ և հաջորդող բանաձևումը նույն տեղում, թե՛ «փիլիսոփայությունը, ըստ էության, այլ բան չէ, քան բանասիրություն՝ խորը, ստեղծագործական ներթափանցում բառի մեջ»:

Իր ընթերցողին զգացող բառերն էլ հենց նրա առաջ բացում են պոետական էության այն տարածությունը, որտեղ ստեղծագործական ներթափանցումները հաճախ մատուցվում են անակնկալ, անսովոր ու արտառոց պատկերներով, հարակարծություններով ու տարամտություններով: Բանաստեղծ Վարդան Հակոբյանին «միշտ ձգում է անհնարինը», և նրա համար «հաճախ ընդունելի չէ այն, // ինչ ընդունելի է բոլորի համար»: Իրեն ձգող անհնարինը, խորապես ապրած հույզերը, զգացում-զգացմունքները բանաստեղծական տողերի են վերածվում արտասովոր խոսքով, որով և առանձնանում է նրա պոետական լեզուն:

Հայտնի է. լեզուն ստեղծագործության գեղագիտական աշխարհի գործնական արարումն է, իսկ հիմքն ու ոգին միջավայրն ու ժամանակն են, ուստի և այդ աշխարհը ամբողջականորեն ընկալելու և «լիակշիռ արժեքավորելու համար դարձնում միջավայրը» «անհրաժեշտ է կարդալ ոչ միայն բառերը, այլև ժամանակը, որ խոսում է այդ բառերի միջից»: (8)

Վարդան Հակոբյանի պոեզիայում միայն ժամանակը չէ, որ խոսում է բառերի միջից («Բառը տիեզերական ազդակն է ապագայի»), այլև բոլոր այն ուղիները, որոնք «ամեն առավոտ, // անհայտից իջնում են արևի հետ» (**«Ծախարանք»**): Ծանապարհն ու հեռուն՝ որպես տարածության կերպարավորման միջոցներ, բանաստեղծի կերտած գեղագիտական աշխարհում հաճախադեպ պայմանականություններից են («Ես հաճախ ավելի վաղ եմ «հասնում», քան // իմ ճանապարհը, որովհետև // սիրում եմ անճանապարհ քայլելը (**«Մութի մրուրը»**), «Ծանապարհները // նմանակներ չեն ունենում, ծնված օրից // քայլում եմ, սակայն // նոր եմ հասկանում, որ մարդիկ միշտ կանգնած // են նույն տեղում, // և գնում գալիս եմ միայն ուղիները», «...յուրաքանչյուր խիզախ ուղևորով հեռուն նույնպես // նորից է սկսվում, ինչպես, ասենք, Արարատը սկսվում է... Նոյից» (**«Մութ խմելու ցանկություն»**), «Աչքերը սկսվում են հոգուց, հոգին՝ հեռուներից» (**«Նահանջող հորիզոններ»**):

Վարդան Հակոբյանի բանաստեղծական ժողովածուներում թե՛ ի բաց («Ձուկվածներին կխնդրեի՝ հրաժարվել ծաղիկներից նրանց // նրանց, ուլքեր // պսակներ դնելու պահին հատուկ նկարահանվում են // հուշարձանը դարձնելով ինչ-որ մի տարրն իրենց քարոզչության» (**«Բանաստեղծության փոխարեն»**), թե՛ գեղարվեստական արտահայտչամիջոցների հմուտ գործածությամբ ու տարատեսակ հնարք-հնարանքներով խոսքի խորաշերտերում պահած-քողարկած ասելիքը

ծառայում է մարդու մեջ մարդկայինի արժևորմանը՝ ի հակակշիռ դարավոր կուտակումներով ձևավորված բարոյական արժեքների տարատեսակ խեղումների («...մորեխն իջել է մի ոտքի վրա պարող սատանայի քթին կապիկը ձեռքն է առել պիկասսոյի վրձինը և սենայի ափին նկարում է բոլորովին մերկ մի աղջկա...» (**«Վրձինով կապիկներ կամ ողղակի մուլածներ»**)):

Նշյալ բանաստեղծությունը անմեծատառ, անկետադիր, առաջին ընթերցումից խառնափնթոր մուլածների շարք է, որը, սակայն, իր ներքին ընթացքի մեջ և՛ մեծատառերն է իրենց տեղերում դնում, և՛ առոգանելու ռիթմերը թելադրում. և ամեն մի *մուլածը* մի ամբողջական խոսք-բանաստեղծության շեշտակիրն է՝ եկած-տեղավորված իր ասելիքով: Ահավասիկ. «...հորիզոնի կանացի հրապույրները հուշում են // որ իշխանությունները հատուկ ջերմոցներում // դեմոկրատական սկզբունքներով աճեցնում են // արհեստավարժ «ընդդիմություններ» և խումբ-խումբ ցրում տիրությունով մեկ...»: Բաց է ասված. ասելիքային նորություն ասես չկա էլ, և պատկերավորումն է դարձնում բանաստեղծություն. բայց ահա ժամանակը կերպարավորողը, ասելիքի կշռույթը փոխող կենտրոնական բառակապակցությունը դառնում է ոչ թե սպասվող **տերությունով մեկը**, այլ **տիրությունով մեկը (ընդգծումները մերն են՝ Զ. Ե.)**, և փոխվում է ասվածի քաղաքական ընկալումը. այն թելադրում է քաղաքացիական որոշակիորեն ընդգծված դիրքորոշում և ազգային որոշ կողմնորոշիչների վերաարժևորում: Փոխվում է ժամանակի արժեքափման ընկալումը. բանաստեղծը փոխվող չափումների հետ «խաղում է» բառերով՝ «և սերը պսպղում է ջրի ամենահատակում», «երկինքը դեմքը թաքցնում է պղտորված // ամպերի տակ և եսենիին շունը ճանկռռտելով // հողը գետնափոսերից մի կերպ հանում է ձագերին»: այսպես կարելի է երկար մեջբերել տողեր, որոնք հեղինակի ընտրած պայմանականության լեզվով ներկայացնում են «բացակա կամ խորապես ու գաղտնաբար ապրված բաներ»:

Հարկ է շեշտել, որ Վարդան Հակոբյանը մեծ վարպետությամբ է օգտագործում առարկայի, երևույթի, իրողության ու գաղափարի պայմանական անվանումով արտահայտելու պատկերավորության միջոցի գործածության համարյա բոլոր հնարավորությունները: Փոխաբերությունը (մետաֆորը) նրա բանաստեղծական մտասևեռման տիրույթում գեղարվեստական պատկերների ստեղծման ամենահաջողված արտահայտչամիջոցներից է: Այլատեսական-այլաբանական երևույթների գոյավորումներով ստեղծվող պատկերները նրա պոեզիայի կարևորվող հետաքրքրական կողմերից են: Դրանք զգայականին հընթաց՝ փնտրել, խորհել տվող խոսքաստեղծ միջոցներ են, որոնք ավարտին են հասցնում՝ ճանաչել տալով սկիզբը (*«Ես միշտ // խոսքս ավարտելուց հետո են // ասում ասելիքս»*) (**«Պոեմ իմ մասին կամ 24-ն անց 81րոպե»**):

Պոետական ասելիքն ամբողջացնող պատկերների հեմաբառերի համաժապալ ընթացքը Վարդան Հակոբյանի պոեզիայում հիմնականում բանաստեղծական վայելչախոսության կամ գեղաբանության գործառնությունների սահմանները խախտում, նոր ծիրեր է բացում և հանկարծակիի բերում ընթերցողին: Կայանում է յուրօրինակ հանդիպում պոետական երևակայության ստեղծած իռացիոնալ աշխարհի հետ: Ի դեպ, նա՛ն պոեզիայի ու արվեստի փայլուն գիտակ Գալիլեյը դեռևս 16-րդ դարում է ասել, թե ստեղծագործական միջոցներն ու ձևերը որքան ավելի շատ են հեռանում արտաքինապես պատկերվող առարկայից, այնքան այդ ստեղծագործությունը ավելի է արժանի հիացումների: (9)

Բանաստեղծական իրավիճակների ծավալման դաշտում դառնալով ներկայություն՝ Վարդան Զակոբյանն աննկատ օգնում է ընթերցողին՝ պատկերվող առարկայից արտաքինապես հեռացող ստեղծագործական միջոցներն ու ձևերը ընկալելու, թափանցելու բառերի ու պատկերների խորաշերտերը և մտնելու խոսքի թելադրած վիճակների մեջ: Այդպիսով, էջ առ էջ բացելով պոետական մտահղացումների գաղտնագրերը, նա ընթերցողին հասու է դարձնում ժամանակի ընկալման իր փիլիսոփայությանը՝ նրան վկան դարձնելով ինչպես ապրած ժամանակի, այնպես էլ ինքնակերպարավորման ողջ ընթացքին: Բանաստեղծական հոգեվիճակի մեջ հայտնված ընթերցողի մտաշխարհում հընթացս կերպավորվող բանաստեղծն ու ժամանակը ամբողջացնում են այն գեղագիտական աշխարհը, որտեղ կայանում է մտավորի ու զգայականի հանդիպումը, որտեղ երկրային ֆիզիկականի և մետաֆիզիկականի ներթափանց պատկերումներով կենսականացվում-մարմնավորվում են բանաստեղծական մտահղացումները:

Զակոբյանական բանատողերում պոետական նյարդերի գերլարումներ կան, ըմբոստացումներ ու խռովքներ, որոնք արդյունքն են ոչ սովորական ժամանակներում ապրած իր կյանքի (*«Յուսակության պահերին ինձ // հանձարեղ եմ զգում, այնքան, // որ քիչ է մնում ընկնեմ հոգեբուժարան»*) (**«Երեկը շարունակվում է վաղվա հաշվին»**): Բանաստեղծական խոսքաշերտերում գոյավորվող պոետական բնավորության, վարքագծի ու կենսահայեցողության արտահայտում-դրսևորումները ամբողջացնում են ոչ միայն բանաստեղծի կերպարը, այլև նրա աշխարհայացքի հիմնական հատկանիշների խտացումներով ուրվագծում ժամանակի՝ նրա թելադրած չափումները (*«Եթե տերևն առանց ծյուղ ու ծառի // կախվել է օդում, ուրեմն՝ աշուն է», «Մի ապրիլ պահը, որ դեռ չի // եկել, վիրավորում ես ապագան», «Վաղը միշտ ուշ է լինում», «Իսկ վայրկյանը, // երբ իր մեջ չի կրում «հետոն»-ն, քաշում է ետ», «Հայոց պատմության թանաքը չչորացած, այն // կրկին դառնում է ներկա, // մեր պատմությունը չի անցյալանում», «Հայրենիքը չէ հայրենիքը, // հայրենիքը // վաղն է», «Տառապանքի սահմանումը զուրկ է // բառերից, ավելին // տարածություն ու ժամանակից (որովհետև տարիները չեն գնում, տարիները գալիս են)»*):

Բանաստեղծի գեղագիտական աշխարհում կերպարավորված քնարական հերոսը, անանձնական արժեքների հետ միաձուլյ, կրում է նաև իրեն կերտողի դավանած արժեքներն ու երբեմն էլ գաղտնաբար ապրված նեղանձնական հույզերը: Եվ ընթերցողն ականաչից հաղորդակից է դառնում հեղինակի կենսաքանական ես-ի խնդիրներին, որոնց պոետական բացահայտումները յուրատիպ դրսևորումներով են: Այս առումով, որպես ինքնակերպարավորման հատկանիշների խտացված արտահայտություններ, դիտարկվող ժողովածուում կարելի է առանձնացնել **«Տիեզերական երգեհոն»**, **«Պոեմ իմ մասին, կամ 24-ն անց 81 րոպե»**, **«Ինքնահարցում»**, **«Գուցե և մենք չգիտենք»**, **«Առանց պարադոքսների»** ստեղծագործությունները:

Մարդը, անկասկած, մի քանի ես ունի, կամ այլ կերպ՝ *«Միևնուն ես-ն ունենում է տարբեր կերպարանքներ»* (10) և, անշուշտ, ապրում է մի քանի այլ *կյանքեր*. ինչպես Պոլ Վալերին է ասում, *«Եթե յուրաքանչյուր ոք իր կյանքից բացի չկարողանար ապրել մի քանի այլ կյանքեր, ապա նա ի զորու չէր լինի ապրելու իր կյանքը»*: (11) Յուրաքանչյուր բանաստեղծ, իր բոլոր *ես* –երը, իր ապրած *կյանքերը* մեկտեղում, կերպարավորում է քնարական հերոսի միջոցով: Պոեզիայի ճշմարիտ բնույթը ճանաչող ընթերցողը կարողանում է քնարական այդ հերոսին միշտ վեր դասել հեղինակի անձից. նույնականացումը՝ քնարական հերոսի մարդեղացումը, կարող է ոչնչացնել բանաստեղծության ստեղծած իրականության ողջ հմայքն ու ոգեղենությունը:

Վարդան Հակոբյանի քննարկական հերոսի ներքին էության, հոգևոր դաշտի մանրագծերի բացահայտումները կատարվում են մարդկային ապրումների, խտացված զգացում-զգացմունքների նրբերանգներով հարուստ յուրօրինակ պատկերներով: Հատկապես առանձնացող են ինքնաբերական-ինքնաբացահայտումներով, ինքնակենսագրական հիմքերով գործերը, որոնք քննարկական հերոսի հոգու խռովքի գեղարվեստական մարմնավորման փայլուն արտահայտություններ են: Այս առումով արդեն հիշատակված գործերի ցանկը կարող ենք ավելի ընդլայնել՝ «Կոտորակներ», «Երբ արթնացա թռչունների երգից», «Սահմանումներ», «Հոգի», «Մղձավանջ», «Անծրև» և այլն:

Հոգեկան ցավի, ներաշխարհի անընդհատ խռովքի մեջ պահող տվյալտանքների, մաքառման տառապանքի պատկերումներում պոետական նահանջի ոչ մի հետք չկա. դրանցում կոչնակողը Վարդան Հակոբյան պոետի անկուտրում ոգին է: Այդ պատկերներում, որպես մշտառկա գերակայություն, պետք է առանձնացնել բանաստեղծի գեղագիտական դավանանքի անխախտը՝ երբեք և ոչ մի պարագայում չխեղվող հավատը: Նա հավատում է, որ, երբ էլ լինի, ի վերջո, մարդու մեջ և մարդուց դուրս գոյություն ունեցող աշխարհներում ու նաև նրանց միջև հաստավելու է նախասահմանված ներդաշնակությունը. քանզի տեսնում է, «որ ծղոտն ի վեր ելնող մրջյունով» անգամ «կանոնակարգվում է աշխարհի ընթացքը» («Տիեզերական երգեհոն»):

Գեղագիտական ինքնահաստատման խնդիր շատ վաղուց չունեցող և ինքնամաքրման ուղիները հազարավոր տողերով անցած Վարդան Հակոբյանը համարում է, որ իր համար նախանշված գլխավոր ուղին մնացել է դեռ չանցած. «Թե կարողացա ստեղծել երգն այն, որով // մայրս վերադառնալու է // նորից, ուրեմն // ես բանաստեղծ եմ ու երեխա: // ես ուզում եմ ինձ մաքրել ինձանից» («Գրություն լուսնի վրա՝ Սաքունց սարից վերև»): Սա է թերևս բանաստեղծի ինքնակերպավորման ընթացքն ամբողջացնող մանրագծերի, նրա գեղագիտական տեսլականի գլխավոր վրձնախազը:

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

* Հոդվածում մեջբերված բոլոր բանաստեղծական տողերը Վ. Հակոբյանի «Պոեմ իմ մասին կամ 24-ն անց 81 րոպե» ժողովածուից են («Դիզակ պլյուս» հրատ., Ստեփանակերտ, 2009):

1. Վ. Փափազյան, «Հետադարձ հայացք», գիրք առաջին, «Սովետ. գրող» հրատ., Եր., 1979, էջ 48:
2. Պոլ Վալերի, Ոգու քաղաքականություն, «Սարգիս Խաչենց» հրատ., Եր., 2005, էջ 157:
3. Գր. Գուրգադյան, Կաքավաբերդի առեղծվածը, Եր., «Ապոլոն» հրատ., 1998, էջ 277:
4. Տե՛ս նույն տեղը:
5. Վ. Հակոբյան, Պոեմ իմ մասին կամ 24-ն անց 81րոպե, էջ 3:
6. Բ. Շուլց, Առասպելը և իրականությունը, var addthis_config = {"data_track_addressbar": false});
7. Տե՛ս նույն տեղը:
8. Վ. Փափազյան, Աֆորիզմներ, «Գլաձոր» կառավարման համալսարանի հրատ., Եր., 2003, էջ 74:
9. Գր. Գուրգադյան, Տիեզերքը ասիի մեջ, «Ձանգակ-97» հրատ., Եր., 2005, էջ 15:
10. Պոլ Վալերի, Ոգու քաղաքականություն, էջ 152:
11. Նույն տեղում, էջ 151:

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԻ ԻՆՔՆԱԿԵՐՊԱՐԱՎՈՐՄԱՆ ՈՒ ԺԱՄԱՆԱԿԻ ԸՆԿԱԼՄԱՆ
ԱՌԱՆՁՆԱՅԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

ԶՈՒԽՐԱ ԵՐՎԱՆԴՅԱՆ

Վարդան Հակոբյանի գեղագիտական աշխարհում ինքնակերպարավորման և ժամանակի բանաստեղծական ընկալման ու գնահատման յուրատիպ դրսևորումների ենթ համդիպում:

Հակոբյանի՝ ավանդական միջավայրում կյանք առած պոեզիան վաղուց հատել է ընդունված սովորականի սահմանագծերը: Նրանում գոյավորվող պոետական բնավորության, վարքագծի ու կենսահայեցողության արտահայտում-դրսևորումները ամբողջացնում են ոչ միայն հեղինակի կերպարը, այլև նրա աշխարհայացքի հիմնական հատկանիշների խտացումներով ուրվագծում են ժամանակի նրա թելադրած չափումները:

РЕЗЮМЕ

СПЕЦИФИКА САМОВОПЛОЩЕНИЯ ПОЭТА И ВОСПРИЯТИЯ
ВРЕМЕНИ

ЗУХРА ЕРВАНДЯН

Ключевые слова: условности, своеобразный, глубокие слои, тайнописи, выводы, внутренний мир, постулат, предназначенный.

В художественном мире Вардана Акобяна встречаем своеобразные проявления самовоплощения и поэтического восприятия и оценки времени.

Поэзия Акобяна, родившаяся в традиционной среде, давно пересекла границы общепринятого. Зарождающиеся в нем выражения-проявления поэтического характера, жизненной концепции и линии поведения делают целостным не только образ автора, но и путем концентрации основных качеств его мировоззрения очерчивают измерения времени, продиктованные им.

TIME PERCEPTION SPECIFICS AND SELF DEPICTION OF THE POET

ZOUKHRA YERVANDYAN

SUMMARY

Key words - conventions, unique, deep layers, cryptography, conclusions, inner world, postulate, intended.

In the artistic world of Vardan Hakobyan we see distinctive developments of specific images and poetic perception of time.

Hakobyan's poetry came into being in traditional environment, but crossed the borders of usual conventions long ago. Aborning expressions-manifestations of his poetic character, life views and behavior are making holistic not only the image of author, but also with the help of saturation of his ideology basic qualities draw the time measurements dictated by him.